

Функції управління процесом професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ

М. Ю. Россоха

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

*Corresponding author. E-mail: andriyako@ukr.net

Paper received 26.01.2016; Accepted for publication 15.02.2016.

Анотація. Стаття присвячена проблемі управління процесом професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі. Процес професійної підготовки схарактеризований як багатокомпонентне утворення, котре об'єднує в цілісну систему окремі ключові процеси, кожен з яких забезпечує отримання специфічних результатів і підпорядкований його головній меті. Управління зазначеним процесом визначено як сукупність безперервних, послідовних, взаємопов'язаних дій – функцій управління, серед яких виділені базові – планування, організація, мотивація, контроль і аналіз; наведена їх загальна характеристика.

Ключові слова: процес професійної підготовки, управління, функції.

Актуальність проблеми дослідження обумовлена новими соціально-економічними умовами, змінами у національній системі вищої освіти. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року наголошує на створенні гнучкої, цілеспрямованої, ефективної системи державно-громадського управління освітою, що забезпечуватиме інтенсивний розвиток та якість освіти, спрямованість її на задоволення потреб держави, запитів особистості [1]. Отже, одним з найвагоміших чинників забезпечення належної якості освіти є управління не лише діяльністю навчального закладу, а й процесом професійної підготовки майбутніх фахівців. По-друге, результатом освітньої діяльності є продукт, який являє собою систему знань, вмінь, навиків, компетентностей професійного спрямування, що дозволяють особистості, носієм якої вона є, успішно виконувати відповідні виробничі функції і завдання на конкретному робочому місці [2]. Є очевидним, що процес створення такого продукту має бути керованим, а тому у загальному виді проблема полягає у забезпеченні неухильного зростання якості освіти унаслідок запровадження принципів, функцій і механізмів управління процесом професійної підготовки майбутніх фахівців, підсилення їх вагомості й дієвості на кожному рівні структури управління вищим навчальним закладом.

Розв'язання зазначеної проблеми ґрунтується на результатах наукових пошуків що присвячені теоретичним аспектам менеджменту (зарубіжні науковці М. Альберт, П. Друкер, М. Мескон, Ф. Тейлор, Д. Уотерс, Ф. Хедоурі, Д. Шелдрейк та інші, вітчизняні – О. Гіряк, Й. Завадський, А. Кредісов, М. Лукашевич, А. Мельник, Г. Осовська, С. Соболев, Ф. Хміль, А. Шегда, Г. Щекин, В. Яцура та інші); проблемам освітнього й педагогічного менеджменту (О. Антонюк, В. Бебик, М. Гриньова, В. Драгун, І. Каленюк, Л. Карамушка, Н. Коломінський, І. Лікарчук, О. Мармаза, А. Семез, В. Шаркунова та інші); управління навчальними закладами (А. Асаул, Л. Гаєвська, А. Грудзинський, А. Губа, А. Гуралюк, Л. Калініна, О. Касьянова, Г. Монастирський, М. Мурашко, В. Олійник, М. Поташник, Г. Тимошко, А. Харківська та інші); управління якістю освітньої діяльності (І. Булах, Н. Жигочька, Л. Паращенко, Л. Поважна, С. Костогриз, Г. Красильникова, М. Скиба та інші);

управління освітнім процесом (Т. Андріяко, В. Бочелюк, І. Драч, А. Зубко, І. Кондіус, Н. Куксенко, А. Кучерявий, С. Максимюк, Г. Полякова, А. Філінюк, С. Хриков та інші) тощо.

Аналіз результатів наукових досліджень і публікацій з проблем управління дозволяє констатувати, що однією з ключових думок щодо визначення його сутності, є трактування управління як вплив на поведінку людей, їхні взаємовідносини і спільні дії для досягнення поставленої мети. При цьому управління складається з двох підсистем – регулюючої (керуючої) – суб'єкт управління і регульованої (керованої) – об'єкт управління [3; 4]. Переважна частка науковців визначає зміст управління на основі процесного підходу, основи якого закладені французьким дослідником А. Файолем, за яким управління тлумачиться як неперервна серія взаємопов'язаних управлінських функцій. Так, Л. Карамушка зазначає, що управління розглядається як процес, як серія безперервних взаємопов'язаних дій, що забезпечують успіх функціонування певної організації. Сукупність цих дій, які називаються управлінськими функціями, самі по собі теж є окремими процесами і складають сутність процесу управління [5, с. 8]. Такої позиції, як правило, дотримуються й інші науковці.

У сучасній науковій літературі виокремлюють дві основні групи функцій управління: загальні (первинні, базові) та конкретні (специфічні, особливі). Загальні функції визначають лише вид управлінської діяльності незалежно від особливостей організації (характеру діяльності, виду, розміру, форми власності тощо). Американські вчені М. Мескон, М. Альберт і Ф. Хедоурі, на основі об'єднання найбільш суттєвих загальних управлінських функцій у невелику їх кількість, виділяють чотири загальні функції: 1) планування; 2) організація; 3) мотивація; 4) контроль [6]. Окремі науковці цей перелік функцій управління певною мірою розширюють. До зазначених чотирьох загальних функцій управління додають функції регулювання (Г. Осовська, В. Рудьєв, С. Гуткевич), координації (В. Федоренко, О. Діденко, І. Каленюк, С. Бондаренко), лідерства (А. Кредісов), цілепокладання, прогнозування, прийняття рішень, обліку (А. Гапоненко, А. Панкрухін) тощо. З цього приводу уявляється слушною думка Л. Кіржнера і Л. Кієнко,

що відсутня будь яка єдина схема, єдиний зміст функцій [7]. Проте слід відзначити, що такі функції як планування, організація і контроль присутні практично в усіх випадках. У свою чергу конкретні функції – це ті, які зумовлюють спрямованість праці людини на конкретний об'єкт. Вони повністю залежать від організації, її призначення та характеру діяльності (Й. Завадський, В. Федоренко, О. Діденко, Є. Бондаренко, О. Іткін, О. Панько, В. Рудьєв, С. Гуткевич, Л. Федулова, І. Сокирник, В. Стадник, А. Шегда).

Аналіз наукових публікацій педагогічного спрямування свідчить, що процес професійної підготовки майбутнього фахівця характеризується як професійно орієнтований педагогічний процес, концептуальну основу якого становить специфіка майбутньої професійної діяльності, а базою виступає педагогічна взаємодія викладача і студента; має у своїй структурі мету, зміст освіти, етапи формування професійних якостей майбутнього фахівця, організаційно-педагогічні умови і результат; має на меті формування готовності фахівця до здійснення професійної діяльності як результату цілеспрямованого становлення особистості [8]. Водночас, управління процесом професійної підготовки майбутніх фахівців визначається науковцями як цілеспрямований, організований процес впливу на його структурні компоненти [9, с. 30].

Проте слід зазначити, що за винятком окремих наукових досліджень, проблема управління процесом професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі, залишається, як правило, поза увагою науковців. Ми вважаємо, що процес професійної підготовки майбутніх фахівців має бути розглянутий як складна система, як об'єкт управління. Відповідно, постає проблема виокремлення функції управління і визначення їх змісту з огляду на специфіку процесу професійної підготовки майбутніх фахівців.

Мета статті – схарактеризувати процес професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі як об'єкт управління і визначити зміст загальних (первинних) функцій управління цим процесом.

З огляду на викладене, а також з урахуванням думок провідних науковців, вважаємо, що «процес управління» слід тлумачити як сукупність безперервних, послідовно виконуваних, взаємопов'язаних дій – функцій управління, – які спрямовані на формування і реалізацію заходів, шляхів розвитку організації, визначають необхідні види продуктивної діяльності і форми взаємодії елементів системи управління, забезпечують координацію діяльності цих елементів, контроль стану системи управління і рівня досягнення поставленої мети, забезпечують прийняття управлінських рішень щодо подальшої діяльності для досягнення поставлених цілей.

Головною метою процесу професійної підготовки ми визначаємо не просто створення продукту освітньої діяльності, носієм якого є випускник вищого навчального закладу, а те, що характеристики цього продукту максимально задовольняють вимоги і потреби споживачів (роботодавців), забезпечують високий рівень конкурентоспроможності, готовність

випускника до адекватної соціальної і професійної адаптації, до здійснення успішної професійної діяльності, постійного саморозвитку тощо.

Як об'єкт управління процес професійної підготовки майбутніх фахівців характеризується як складне і багатокомпонентне утворення, що об'єднує в цілісну систему окремі процеси, які ми визначаємо як ключові. Це, зокрема, процес формування змісту освіти, результат якого є системоутворювальним елементом проектування і реалізації процесу професійної підготовки майбутнього фахівця; професійно-формувальний процес, що забезпечує безпосереднє створення продукту освітньої діяльності шляхом реалізації підпроцесів педагогічної взаємодії викладача і студента і самоосвіти студента як майбутнього фахівця; процес ресурсного забезпечення, що спрямований на забезпечення ефективності реалізації професійно-формувальних процесів шляхом створення якісного кадрового, методичного, інформаційного і матеріального забезпечення; процес організаційно-педагогічного забезпечення, що передбачає створення відповідних умов реалізації процесів професійно-формувальних і ресурсного забезпечення, їх орієнтацію на досягнення головної мети процесу професійної підготовки майбутніх фахівців. У свою чергу, кожен із зазначених ключових процесів поєднує процеси нижчого рівня, які характеризуються конкретними результатами, спрямовані на досягнення головної мети процесу професійної підготовки і мають ознаки самостійних об'єктів управління. Аналогічно існуючим підходам, в управлінні процесом професійної підготовки ми виділяємо дві групи функцій – базові та спеціальні, які визначаються рівнем управління і специфікою діяльності в рамках ключових процесів процесу професійної підготовки майбутніх фахівців.

З огляду на логіку дослідження, прийняте тлумачення процесу управління, до базових функцій управління процесом професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі ми відносимо функції планування, організації, мотивації, контролю та аналізу. Зміст зазначених функцій визначається відповідно до ієрархічних рівнів організаційної структури управління вищим навчальним закладом. Організаційна структура управління являє собою склад, взаємозв'язок і підпорядкованість структурних підрозділів вищого навчального закладу і окремих виконавців, що виконують різні за змістом базові функції управління процесом професійної підготовки. До основних ієрархічних рівнів організаційної структури управління, до яких конкретизується зміст базових функцій ми відносимо ректорат, деканат, кафедру, викладача, студента.

Перша з базових функцій управління процесом професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі – планування. Основне завдання цієї функції – визначення майбутніх результатів усіх ключових процесів, що в сукупності утворюють процес професійної підготовки майбутніх фахівців і визначення шляхів їх досягнення для кожного рівня організаційної структури управління. При цьому процес визначення результатів має враховувати часовий елемент планування. Зокрема в управлінні процесом професійної підготовки майбутніх фахівців

ми вважаємо доцільним виокремлення стратегічного і поточного планування.

Стратегічне планування є центральним завданням керівництва вищого навчального закладу, яке передбачає прийняття управлінських рішень щодо відповідності процесу професійної підготовки і якостей продукту освітньої діяльності сучасним вимогам, виявлення чинників успішної діяльності, аналізу навколишнього середовища (ринок праці, конкуренція, соціум), виявлення слабких і сильних сторін вищого навчального закладу у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Поточне планування ґрунтується на стратегічних рішеннях і стратегічних цілях. Проте у процесі поточного планування результати ключових процесів, що утворюють у сукупності процес професійної підготовки майбутніх фахівців, набувають властивості цілей. У зв'язку з цим їх можна характеризувати як цілі-результати, як цілі діяльності в рамках окремих процесів, до яких прагне вищий навчальний заклад у цілому, а також його структурні підрозділи, викладачі і студенти зокрема.

Друга з базових функцій – організація. Спрямованість цієї функції визначається умовою, що успішність досягнення поставлених цілей-результатів залежить від ефективної організації виконання запланованих комплексів робіт. Сутність організації полягає у формуванні структур керуючої та керованої систем управління, у створенні організаційних взаємовідносин, фіксації в організаційних структурах і локальних нормативних актах правил і норм, що регулюють і нормалізують діяльність управлінських ланок.

Наступна базова функція управління – мотивація. В загальному значенні мотивацію інтерпретують як силу, що спонукає до дії. При цьому мотив виступає внутрішньою спонукальною причиною, імпульсом або наміром, які змушують людину виконувати певні дії або діяти відповідно до заданого способу.

Особливості процесу професійної підготовки значною мірою відображаються на змісті мотивації для різних рівнів ієрархії управління цим процесом. На нашу думку, ключовими моментами для визначення змісту мотивації як базової функції управління є те, що об'єктами управління, які максимально наближені до процесу професійної підготовки майбутніх фахівців, є викладачі і студенти. При цьому, як і у двох попередньо розглянутих базових функціях управління, зміст мотивації визначається відповідно до ієрархічного рівня управління. Аналіз мотивації до того ж передбачає концентрацію на чинниках, які спонукають до дій або підсилюють їх та орієнтовані на процеси, що утворюють комплексний процес професійної підготовки, перш за все, на процеси професійно-формування, які забезпечують безпосереднє створення продукту освітньої діяльності шляхом реалізації процесів педагогічної взаємодії викладача і студента і самостійної навчальної діяльності майбутнього фахівця і визначають відповідну поведінку суб'єктів цього процесу.

Інструментами мотивації викладачів щодо ефективності процесу педагогічної взаємодії та інших ключових процесів професійної підготовки майбутніх фахівців можуть бути матеріальна винагорода, зокрема рівень заробітної плати, надбавки за вчений

ступінь і наукове звання, за складність роботи, а також додаткові стимули, зокрема впевненість у наявності навчального навантаження в майбутньому, удосконалення вмінь у сфері професійної діяльності, можливість обміну досвідом тощо. Відповідно інструментами мотивації студентів до активної і творчої роботи в засвоєнні навчального матеріалу, формуванні професійної культури, ефективності самостійної навчальної роботи поряд із матеріальними стимулами (стипендія, пільги) також можуть бути очікування в отриманні робочого місця, професійна самореалізація, задоволення пізнавальних потреб.

Наступна базова функція управління – контроль. Зазначена функція реалізується аналогічно до інших базових функцій управління на кожному рівні ієрархії управлінської структури. Завдання функції контролю полягає в отриманні інформації, що необхідна для наступного аналізу й оцінювання здобутих результатів, з'ясування чинників, що сприяють або перешкоджають досягненню цілей-результатів та головної мети процесу професійної підготовки майбутніх фахівців.

Об'єктами контролю є:

- параметри продукту освітньої діяльності;
- кінцеві й проміжні результати ключових процесів, зокрема процесу формування змісту освіти, процесів професійно-формування, ресурсного та організаційно-педагогічного забезпечення;
- вчасність і якість виконання запланованих заходів;
- перебіг процесів, що утворюють професійну підготовку майбутніх фахівців;
- успішність здійснення управлінської діяльності на різних рівнях управління.

Ефективність контролю визначається різними чинниками, проте основним із них є чітке визначення цілей-результатів, які встановлюються для кожного ключового процесу на етапі реалізації базової функції управління – плануванні.

Остання з базових функцій управління – аналіз. Ми характеризуємо аналіз по-перше, як інструмент оцінювання, по-друге, як механізм виявлення стримувальних чинників, по-третє, як джерело інформації для зворотного зв'язку і, по-четверте, як передумову реалізації функції планування. Як інструмент оцінювання аналіз на основі інформації, що отримана в результаті реалізації функції контролю, дозволяє:

- оцінити результати, які здобуто в ході здійснення процесу професійної підготовки майбутнього фахівця і його ключових процесів, що відображають параметри продукту освітньої діяльності і ступінь досягнення цілей-результатів;
- оцінити вчасність і результативність виконання запланованих заходів, їх ефективність;
- оцінити ефективність управлінської та інших видів діяльності посадових осіб, інших виконавців з огляду на отримані результати процесів і запланованих заходів;
- комплексно оцінити ефективність системи управління процесом професійної підготовки майбутніх фахівців.

Підсумковий результат аналізу – це надходження максимально достовірної інформації для прийняття управлінських рішень і подальшого планування.

Узагальнюючи, слід зазначити наступне. Як об'єкт управління, процес професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі являє собою поєднання окремих ключових процесів, які характеризуються конкретними, специфічними результатами і які спрямовані на досягнення головної мети процесу

професійної підготовки. До базових функцій управління процесом професійної підготовки майбутніх фахівців доцільно відносити планування, організацію, мотивацію, контроль і аналіз. Зазначені функції присутні і циклічно реалізуються на кожному рівні організаційної структури управління, проте мають свою специфіку відповідно до ієрархічного рівня управління й особливостей процесу професійної підготовки майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, затверджена Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013. [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>
2. Андрияко Т. Ю. Суб'єктний склад процесу створення та споживання продукту освітньої діяльності / Т. Ю. Андрияко // Вища освіта України. – Додаток 4, том I (13). – 2009 р. – Тематичний випуск «Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – С. 25–32.
3. Асаул А. Н. Управление высшим учебным заведением в условиях инновационной экономики / А. Н. Асаул, Б. М. Капаров – СПб. : «Гуманистика», 2007. – 280 с.
4. Новиков Д. А. Теория управления организационными системами / Д. А. Новиков. – М. : Физматлит, 2007. – 584 с.
5. Карамушка Л. М. Психология управления : навч. посібник / Л. М. Карамушка. – К. : Міленіум, 2003. – 344 с.
6. Мескон М. Основы менеджмента : учебник / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 2004. – 800 с.
7. Киржнер Л. А. Менеджмент организаций / Л. А. Киржнер, Л. П. Киенко. – М. : КНТ, 2009. – 688 с.
8. Андрияко Т. Ю. Характеристика системы управления процессом формирования конкурентоспособности выпускников ВНЗ / Т. Ю. Андрияко, М. Ю. Россоха // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III(34), Issue : 69, 2015, p. 25–28.
9. Куксенко Н. В. Учитель как менеджер образовательного процесса / Н. В. Куксенко // Управление школой. – 2014. – № 1-3. – С. 30 – 32.

REFERENCES

1. Natsionalna strategiya rozvitku osviti v Ukraini na period do 2021 roku, zatverdzhena Ukazom Prezidenta Ukraini vid 25 chervnya 2013 roku # 344/2013. [Elektronniy resurs] : Rezhim dostupu : <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>
2. Andriyako, T. Yu. The subject structure creation process and the consumption of the product of educational activity / Andriyako, T. Yu. // Vyshcha osvita Ukrainy – Dodatok 4, tom I (13) – 2009 r. – Tematychnyy vypusk «Vyshcha osvita Ukrainy v konteksti intehratsiyi do yevropeyskoho osvitnoho prostoru» – P. 25–32.
3. Asaul A. N. The management of higher education institution in the conditions of innovative economy / A. N. Asaul, B. M. Kaparov – SPb. : «Gumanistika», 2007. – 280 p.
4. Novikov D. A. The theory of control of organizational systems / D. A. Novikov. – M. : Fizmatlit, 2007. – 584 p.
5. Karamushka L. M. The psychology of management : navch. posibnyk / L. M. Karamushka. – K. : Milenium, 2003. – 344 p.
6. Meskon M. Fundamentals of management : uchebnik / M. Meskon, M. Albert, F. Hedouri. – M. : Delo, 2004. – 800 p.
7. Kirzhner L. A. Management of organizations / L. A. Kirzhner, L. P. Kienko. – M. : KNT, 2009. – 688 p.
8. Andriyako, T. Yu. Characteristic of the process control system of formation of competitiveness of higher school graduates / Andriyako, T. Yu., Rossokha, M. Yu. // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III(34), Issue : 69, 2015, P. 25–28.
9. Kuksenko N. V. The teacher as a manager of educational process / N. V. Kuksenko // Upravlinnya shkoloyu. – 2014. – # 1 – 3. – P. 30 – 32.

Functions of the management process of professional training of future specialists in the University

Rossokha, M. Yu.

Abstract. The article is devoted to the problem of managing the process of professional training of future specialists in higher educational institution. The process of professional training is characterized as multicomponent education, which brings together in a coherent system of certain key processes, each of which provides a specific results and subordinated to the main goal. Management of such process is defined as a set of continuous, consistent, inter-related activities – management functions, among which highlights core planning, organization, motivation, control and analysis; provides their general characteristics. The management of this process is defined as a set of continuous, consistent, inter-related activities – management functions, among which highlights the planning, organization, motivation, control and analysis; revealed their contents.

Keywords: the process of professional training, management, functions

Функции управления процессом профессиональной подготовки будущих специалистов в ВУЗе

М. Ю. Россоха

Аннотация. Статья посвящена проблеме управления процессом профессиональной подготовки будущих специалистов в высшем учебном заведении. Процесс профессиональной подготовки охарактеризованный как многокомпонентное образование, которое объединяет в целостную систему отдельные ключевые процессы, каждый из которых обеспечивает получение специфических результатов и подчинен его главной цели. Управление указанным процессом определено как совокупность непрерывных, последовательных, взаимосвязанных действий – функций управления, среди которых выделены базовые – планирование, организация, мотивация, контроль и анализ; приведена их общая характеристика.

Ключевые слова: процесс профессиональной подготовки, управление, функции.